

УДК 930.1(477)

Жук Наталія Миколаївна, 1974 р.н. Аспірантка кафедри політології та економічної теорії МДПУ. У 1998 році закінчила історичний факультет МДПУ. Тема наукового дослідження "Державотворча діяльність Івана Огієнка".

Висвітлення творчої спадщини

І.І. Огієнка українськими дослідниками 90-х років ХХ століття

Проаналізовано стан дослідження багатогранної спадщини Огієнка І.І. вітчизняними науковцями. Висвітлюються питання, що стосуються різних аспектів життя, наукової, громадської та культурної діяльності Огієнка І.І. Ім'я та творчий доробок видатного вченого і державного діяча повертається в Україну. Які заходи здійснюються на цьому шляху, показано у статті.

90-ті роки ХХ ст. в історії України знаменують етап здобуття незалежності та розбудови суверенної держави на демократичних принципах. Процес державотворення включає у себе, передусім, національне й духовне відродження українського суспільства. Саме у цей час українські науковці спрямовують свої дослідження переважно на вивчення та популяризацію джерел української духовності – безцінної спадщини наших талановитих предків, які своє життя присвятили боротьбі за здобуття української державності. До цих скарбів мудрості відноситься й творчий доробок великого вченого І.І. Огієнка – митрополита Іларіона (1882-1972), чия постать цілком заслуговує того, щоб стояти в одному ряду з найбільшими подвижниками українського державотворення.

Багатогранне життя і наукова спадщина Івана Огієнка потребують ґрунтовного дослідження, адже свій природжений хист ученого, педагога, державного, громадського, церковного і культурного діяча він успішно застосував як мовознавець та літературознавець, як редактор та видавець, як перекладач та поет, як ректор та міністр, як православний митрополит та історик української церкви. Відомо, що у радянські часи ім'я цього державного і церковного діяча було забороненим, його праці були вилучені з наукового обігу та перебували у спецфондах. Лише з початку 90-х років ХХ століття вітчизняними науковцями почалися дослідження багатогранної діяльності та наукового доробку Івана Огієнка.

У даній статті робиться спроба здійснити критичний аналіз висвітлення у сучасній вітчизняній

науковій літературі багатоаспектної творчої спадщини І.І. Огієнка. Перш за все зазначимо, що вивчення наукових студій ученого ускладнюється тим, що основні праці вийшли чи залишилися невиданими за кордоном, а незначна кількість його творів – переважно підручники, посібники, словники з вивчення української мови, а також один з вершинних творів "Українська культура" – видавалися лише в період УНР. Крім того, внаслідок вимушених переїздів ученого багато рукописів залишилося у різних містах Європи. Але немало рукописного Огієнкового скарбу збереглося донині. Це архіви, які були передані ним у спадщину Консисторії української православної церкви у Канаді (м. Вінніпег), де знаходяться такі неопубліковані його праці: "Гебрейсько-українська Біблія" (37 томів-зшитків по 400 сторінок у кожній), "Синтаксис української мови" (у шести томах), "Історія українського чернецтва", численні рукописи з історії української мови, української церкви. Також там зберігається значна епістолярна спадщина, зокрема, листи до Огієнка від С. Петлюри, гетьмана П. Скоропадського, митрополита Андрія Шептицького. Зберігається книгозбірня митрополита Іларіона: це десятки тисяч рідкісних видань, серед яких Острозька Біблія 1582 р., Святославі "Ізборники" 1073 р. Службеник XII ст., Бериндин "Лексикон слов'янороссій", "Грамматика" Лаврентія Зизанія і т.д. [1].

Незважаючи на труднощі, невідомі протягом тривалого часу твори Івана Огієнка сьогодні знаходять своїх дослідників на терені України. Хоча доцільно підкреслити, що висвітлення творчих здобутків ученого здійснюється на сторінках періодичних видань. До зацікавлень сучасних

українських науковців потрапляють різні аспекти творчості І.І. Огієнка. Так, педагогічні і просвітницькі ідеї вченого у своїх статтях досліджують Л. Ляхощка, В. Ляхощкий, А. Марушкевич, С. Мартиненко, І. Тюрменко [2]. Зокрема, Л. Ляхощка, вивчаючи педагогічну спадщину І. Огієнка, робить аналіз підручників для вивчення української мови, розроблених ним, та подає їх неповний текст на сторінках часописів. У працях В. Ляхощкого висвітлюється просвітницька діяльність І. Огієнка як мовознавця, педагога, а також редактора та видавця часописів "Наша культура" та "Рідна мова". Дослідженню ідей народної педагогіки і національного виховання у спадщині І. Огієнка присвячені роботи А. Марушкевич та С. Мартиненка, які характеризують значення засобів етнопедагогіки у формуванні національної самосвідомості українців. Науковець І. Тюрменко одним з перших на основі аналізу архівних матеріалів узагальнив та систематизував основні положення Огієнкової концепції шкільної освіти.

Народознавчі студії Івана Огієнка стали об'єктом ґрунтовного дослідження науковця В. Качкана, який у своїх працях аналізує етнокультурний пласт спадщини: історико-літературні, мовознавчі, художні твори вченого [3]. Дослідник багато уваги приділяє історії перекладу Біблії українською мовою, розкриває велику роль у цій справі І.І. Огієнка.

Окремі аспекти мовознавчої спадщини вченого висвітлюються у роботах С. Болтвіця [4]. Аналізуючи підручники, посібники, таблиці для вивчення української мови, автором яких був І. Огієнко, дослідник робить висновок, що вчений продовжив розробку психологічного напрямку в українському мовознавстві, розвинутого О. Потебнею і Б. Грінченком, тобто І. Огієнко вважав мову вираженням національної психіки, душі й свідомості народу.

У публікаціях С. Болтвіця, М. Тимошика предметом дослідження є діяльність І. Огієнка щодо відродження Української автокефальної православної церкви, зокрема, науковці висвітлюють роль І. Огієнка в українізації церкви на посаді міністра освіти та віросповідань в уряді Директорії УНР [5]. Канадський науковець українського походження М. Ковальський вивчає ці аспекти діяльності вченого у польський період життя [6]. На жаль, вітчизняними науковцями мало ще звертається уваги на діяльність митрополита Іларіона на чолі Української греко-православної

церкви в Канаді (1951-1972 рр.).

Огієнкова концепція духовної триєдності "мова-народ-церква", що лягла в основу його фундаментальних досліджень, знаходить певне відображення у дослідженнях С. Болтвіця, Л. Ляхощкої, Є. Сохаської, З. Тіменника [7]. Праці цих науковців є спробою комплексного підходу до вивчення наукового доробку вченого.

Важливе значення у дослідженні життя та творчої спадщини Івана Огієнка мають публікації С. Гальченка та В. Ляхощкого, які містять епістолярну спадщину вченого, зокрема, ними опубліковані листи І.І. Огієнка до І. Франка, О. Маковея, А. Кримського [8].

Особливу зацікавленість викликають праці М. Тимошика, який є автором першої в Україні монографії, присвяченої життєдіяльності І.І. Огієнка. На основі широкої джерельної бази дослідник підготував докладний біографічний нарис, проаналізував ґрунтовні мовознавчі, літературознавчі та історико-релігійні студії вченого, зокрема, "Історію українського друкарства" та "Історію української літературної мови" [9].

Отже, Україна, хоч із запізненням, починає відкривати для себе Івана Огієнка. І цьому насамперед сприяють дослідження українських науковців. Аналізуючи праці вітчизняних дослідників, треба зазначити, що вони мають певну спільність, яка виявляється, по-перше, у тому, що ці науковці є першими, хто у незалежній Україні почав пізнавати творчий доробок І.І. Огієнка. По-друге, дослідники обґрунтовують актуальність творів вченого та наголошують на необхідності впровадження його ідей у сучасну практику.

Слід відмітити, що українськими науковцями малодослідженим залишається закордонний (особливо канадський) період життєдіяльності, що зумовлено об'єктивними причинами.

Та все ж, головна заслуга українських учених у тому, що ім'я Івана Огієнка повертається на Батьківщину. Цьому сприяють: проведення у 1992 р. Всеукраїнських науково-практичних конференцій у Кам'янці-Подільському та у Львові. Стають традиційними Всеукраїнські Огієнківські читання, які започатковані Інститутом філософії НАН України у Києві.

В Україні засновано премію імені Івана Огієнка у галузі науки й освіти, миротворчої і церковної діяльності, літератури й мистецтва.

Крім того, на початку 1996 р. у Центральному державному архіві-музеї літератури й мистецтва України з ініціативи В. Ляхощкого започатковано

особовий архівний фонд І.І. Огієнка, основу якого склали унікальні документи й матеріали з особистого архіву протоієрея Міненка (Канада).

Усі ці факти свідчать про те, що у сучасних вітчизняних дослідженнях виокремився новий

самостійний напрям – огієнкознавство. Отже, є надія на те, що ще не одне покоління українських науковців присвятять свої дослідження пізнанню й осмисленню духовних джерел – творчої спадщини Івана Огієнка.

Література

1. Краснодемський В. "Готов я нести люті муки за свій народ, за Рідний край...", або неупереджений погляд на особистість Івана Огієнка, на його наукову спадщину // Голос України. – 1997. – 4 січня. – С. 6.
2. Ляхощька Л. Граматика Івана Огієнка для народної школи // Початкова школа. – 1997. – № 2. – С. 56-58; Ляхощький В. Із педагогічної спадщини Івана Огієнка // Початкова школа. – 1997. – № 3. – С. 56; Марушкевич А. Народна педагогіка і українознавство в спадщині Івана Огієнка (митрополита Іларіона) і розвиток сучасної національної школи // Директор школи. – 1999. – № 4. – С. 2; Тюрменко І. Іван Огієнко – митрополит Іларіон // Укр. істор. журнал. – 1995. – № 2. – С. 79-92.
3. Качкан В. Культурологічні студії Івана Огієнка // Журналістика: Преса, телебачення, радіо. – Вип. 25. – К., 1993.
4. Болтівець С. Іван Огієнко про деякі особливості української мови // Дивослово. – 1996. – № 5-6. – С. 14-18.
5. Болтівець С. Велетні педагогічної думки: Іван Огієнко // Освіта України. – 1997. – № 34. – С. 8; Тимошик М. Подвижник української справи // Урядовий кур'єр. – 1997. – 14 січня. – С. 9.
6. Ковальський М. Персональна справа Івана Огієнка в Архіві Нових Актів у Варшаві // Український історик. – 1995. – № 1-4. – С. 259-267.
7. Болтівець С. Іван Огієнко: мова як вираження національної психіки, душі й свідомості народу // Дивослово. – 1994. – № 7. – С. 23-27; Ляхощька Л. "Народ без власної ідеології – мертвий" // Освіта. – 1994. – № 80-81. – С. 5; Сохацька Є. Ідея соборності в культурологічній спадщині Івана Огієнка // Українське слово. – 1997. – 9 січня. – С. 6-7; Тіменник З. Державотворчі й політичні засади Івана Огієнка в контексті сьогодення // Шлях перемоги. – 1995. – 1 квітня. – С. 7.
8. Листи Івана Огієнка / Вступ і підготовка текстів С. Гальченка // Слово і час. – 1992. – № 1; Листи Івана Огієнка до А. Кримського / Вступ В. Ляхощького // Слово і час. – 1996. – № 7. – С. 15-22.
9. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. – К., 1998.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2001 р.